

Objektiv skattning av luftkvalitet 2019_Örebro kommun

Bakgrund och sammanfattning

Örebro kommun är, liksom övriga svenska kommuner skyldig att kontrollera sin luftkvalitet, i förhållande till miljökvalitetsnormerna i luftkvalitetsförordningen (SFS 2010:477). Kommunens kontroll av luftkvalité är även ett underlag för uppföljning av det nationella miljökvalitetsmålet Frisk luft, och resultatet av kontrollen ska årligen rapporteras till Naturvårdsverket.

Hur kommunen ska kontrollera luftkvalitén styrs framför allt av halten föroreningar i relation till antalet invånare. I de flesta större tätorter i Sverige mäts (alternativt modelleras) i första hand halterna för PM10 och kvävedioxid, medan övriga föroreningar ofta hanteras via en redovisande objektiv skattning (minimikravet för kontroll av luftkvalitet).

I Örebro kommun görs vissa mätningar av luftkvaliteten och sedan flera år finns en mätstation i gatumiljö vid Rudbecksgatan och en för urban bakgrund på Rådhusets tak. I Örebro kommun görs i dagsläget faktiska mätningar av PM10, kvävedioxid och bensen. Övriga föroreningar kontrolleras via objektiv skattning.

Sammanfattning

Utifrån vad som redovisas i kommunens objektiva skattning (denna rapport) görs bedömningen att miljökvalitetsnormerna (MKN) inte överskrids i Örebro kommun för någon av de rapporterade parametrarna. För enskilda kommuner ska indikativa mätningar, beräkningar och/eller objektivskattning tillämpas vid halter över den nedre utvärderingströskeln (NUT) och kontinuerliga mätningar vid halter över den övre utvärderingströskeln (ÖUT)¹. Under 2019 överskreds inom Örebro kommun NUT gällande dygnsmedelvärdet för partiklar (PM10) och detta skulle eventuellt även kunna vara fallet för kvävedioxid (NO₂), även om årsmedelvärdet för båda parametrarna visar på halter under NUT. Kontinuerliga mätningar görs idag för PM10 och för NO₂ genomförs månadsvisa indikativa mätningar. Resultatet från de indikativa mätningarna för NO₂ bör verifieras med en mätningssomgång som även inkluderar tim- och dygnsmedelvärde. För bens(a)pyren är det osäkert hur situationen ser ut avseende halter under NUT och vidare kartläggning behöver göras. Det finns även viss osäkerhet gällande metallutsläpp vid punktkällor. Även om dessa i dagsläget inte antas generera halter över NUT så bör de även fortsättningsvis följas upp i ordinarie tillsynsarbete. För övriga parametrar som bedöms ligga under NUT kan objektiv skattning även fortsättningsvis användas för kontroll.

Bedömning

Partiklar (PM10 och PM2,5)

De mindre partiklarna (PM2,5) kommer framförallt från olika förbrännings- och industriprocesser och för Sverige är långdistanstransporten från andra länder av stor betydelse för partikelhalten. Inom Sverige är den största källan till utsläpp av PM2,5 egen vedeldning för uppvärmning, men även slitage från vägbanor och förbrukning av bränslen ger ett visst påslag till halterna. De större partiklarna (PM10) bildas framförallt via slitage från vägbanan, däck eller bromsar, men även för denna fraktion ger exempelvis förbrukningen av bränslen och industriella utsläpp ett visst påslag. I Sverige återfinns de högsta halterna av PM2,5 i de södra delarna av landet och påverkas framförallt av partiklar från kontinenten. Halterna som uppmäts i södra Sverige ligger dock ändå under miljökvalitetsnormen för PM2,5, vilket inte medför några krav på mätning. Miljökvalitetsnormen för PM10 är däremot en större utmaning i hela landet. Den dominerande källan till höga halter PM10 i

¹ <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-0182-7.pdf>

gatumiljön är framför allt slitage av vägbeläggning, bromsar och däck, med en tydlig koppling till användning av dubbdäck på snöfria vägbanor.

PM 10

Utsläppen av PM10 kommer i första hand från vägtrafiken och i Örebro kommun återfinns flöden i Örebro stad på upp till ca 24 600 fordon per ÅMD. De mest trafikerade gatorna i staden är Hertig Karls allé, Rudbecksgatan, Östra Bangatan, Trädgårdsgatan/Alnängsgatan, Östra/Västra Nobelgatan och Södra Grev Rosengatan. Även de statliga vägarna E20/E18 passerar genom kommunen och Örebro tätort, och genom tätorten har högsta flöde uppmätts till ca 20 000 - 50 400 fordon per årsmedeldygn (ÅMD) beroende på sträcka. Övriga större statliga vägar i kommunen är väg 50 med ca 7000 – 13 500 fordon per ÅMD, och väg 51 med knappt 8000 fordon per ÅMD².

I Örebro kommun mäts PM10 kontinuerligt (dygn) vid en mätstation på Rudbecksgatan där trafikflödet är ca 16 000 fordon/dygn (2016) och där omkringliggande byggnader hyser både bostäder och skolverksamhet. Vid mätpunkten har den uppmätta halten av PM10 under flera år legat på en nivå som inneburit att både miljö kvalitetsnormen, utvärderingströsklar för haltmätningar och miljömålet för frisk luft uppfylls. Under 2019 var årsmedelhalten av PM10 12 µg/m³, vilket ligger under NUT (20 µg/m³) och miljö kvalitetsnormen (MKN) (40 µg/m³). Däremot överskreds dygnsmedelvärdet för NUT (25 µg/m³) vid 40 av 35 tillåtna gånger under det gångna året. Antal överskridanden av MKN dygnsmedelvärde (50 µg/m³) var dock endast 6 av 35 tillåtna gånger. För 2019 bedöms PM10 utifrån dessa resultat ligga strax över NUT – och kommunen kommer därav fortsätta den kontinuerliga mätningen även framöver för fortsatt kontroll av partiklar.

PM2,5

Utsläppen av PM2,5 uppkommer framför allt från vägtrafik, vedeldning och industriprocesser. I Örebro kommun sker ingen mätning av PM2,5 i gaturum eller urban bakgrund, men utifrån den information som finns att hämta från Naturvårdsverket³ och andra kommuners mätningar⁴ så bedöms PM2,5 i dagsläget inte heller utgöra något problem i Örebro kommun.

Kvävedioxid (NO₂)

Utsläppen av kvävedioxid kommer i första hand från vägtrafiken. Kvävedioxid mäts indikativt (månad) vid en mätstation på Rudbecksgatan där trafikflödet är ca 16 000 fordon/dygn (2016) och även för kvävedioxid ser halterna ut att fortfarande vara på en godkänd nivå. Under 2019 låg årsmedelhalten av kvävedioxid på 12,1 µg/m³, vilket ligger under NUT (26 µg/m³) och MKN (40 µg/m³).

Örebro kommun saknar dygn- och timmedelvärden för kvävedioxid, men vid en jämförelse med Västerås och Karlstad⁵ så ser Örebro kommuns mätningar ut att hålla sig på en nivå i likhet med Västerås snarare än Karlstad (Figur 1 nedan), vilket indikerar att Örebro kommuns dygns- och timmedelvärden eventuellt skulle kunna ligga på samma nivåer som Västerås.

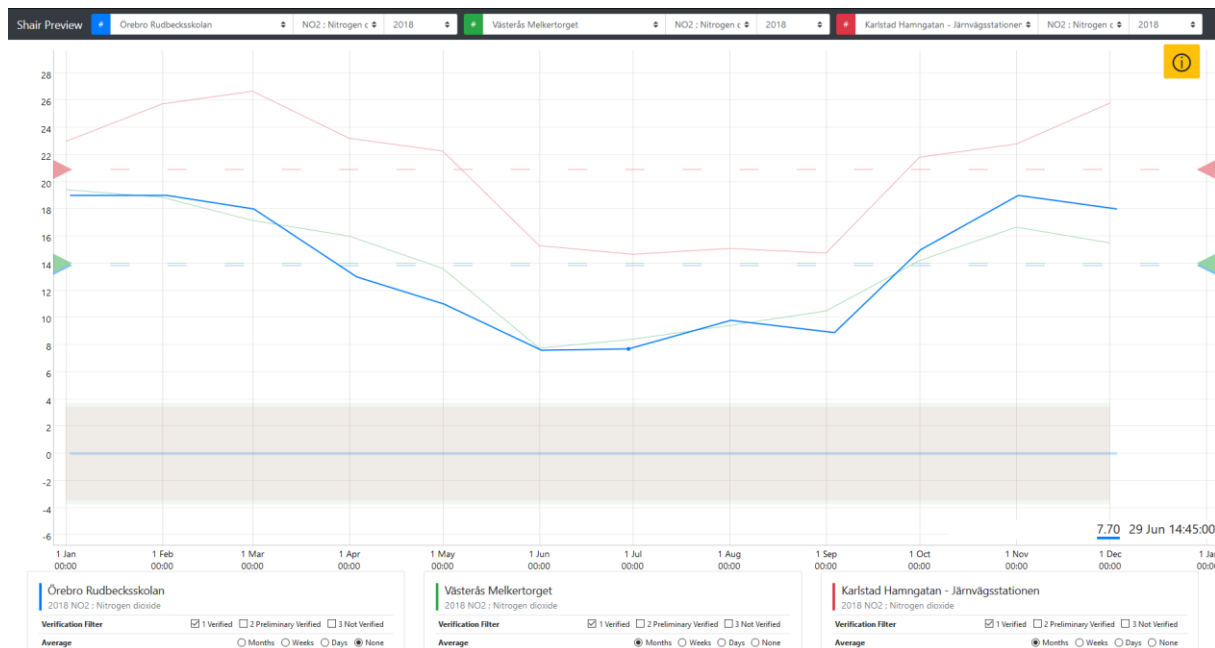
Då det finns en osäkerhet i och med den indikativa mätmetoden och då insuget på mätinstrument bör bytas till ett "amerikanskt insug" (rekommendation från referenslaboratoriet på Stockholms universitet) för att säkerställa en god mätning, så bör kommunen verifiera mätningarna av kvävedioxid framöver.

² SLB 2016:6 Mätprogram för samverkansområde tätortsluft i Örebro län, 2016.

³ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Luftfororeningar/Partiklar/>

⁴ http://slb.nu/slb/rapporter/pdf8/slb2018_003.pdf och <https://karlstad.se/contentassets/38f8e4c14bee4a55b419cc0666d81a58/objektiv-skattning-av-luftkvalitet-2018.pdf>

⁵ <https://datavardluft.smhi.se/portal/concentrations-in-air>

Figur 1 Bild framtagen av Referenslaboratoriet för tätortsluft vid Stockholms universitet, december 2019.

Bens(a)pyren

Den dominerande källan till bens(a)pyren är utsläpp från småskalig vedeldning, där luftföroreningar ofta blir ett lokalt problem med stora variationer i halt inom ett mindre geografiskt område⁶. I dagsläget finns det inte någon sammanställning över kända områden i Örebro kommunen med särskild vedeldningsproblematik. Men studier har visat att det inom ett mindre område i en tätort kan räcka med ett par äldre vedpannor med konventionell teknik för att miljökvalitetsmålet och eventuellt den nedre utvärderingströskeln ska riskera att överskridas⁷. Enligt den kartläggning som, på uppdrag av Naturvårdsverket⁸, genomfördes av SMHI under 2015 uppskattas det högsta beräknade årsmedelvärdet bens(a)pyren från vedeldning i Örebro kommun uppgå till 0,41 ng/m³ under ett normalår, vilket ligger strax över NUT (0,4 ng/m³), men under MKN (1 ng/m³). I rapporten från 2015 ingick Örebro även bland de 30 kommuner som enligt studiens preliminära bedömning av halter, uppskattas ha högst halter av bens(a)pyren och där en fördjupad kartläggning rekommenderas enligt Naturvårdsverkets vägledning. Osäkerheterna i den nationella karteringen av bens(a)pyren från småskalig vedeldning har även utvärderats i en senare studie från 2019⁹. Den studien visar att osäkerheten i den nationella karteringen från 2015 är stora och att metodiken är inte tillräckligt detaljerad för att göra en fullgod objektiv skattning av B(a)P-halterna i respektive kommun, men att karteringen kan användas för att ringa in kommuner med större potential för luftkvalitetsrelaterade problem från småskalig vedeldning.

Sammantaget är informationen som finns att tillgå avseende bens(a)pyren från småskalig vedeldning inom Örebro kommun något osäker och vidare undersökning av vedeldningens geografiska fördelning och eventuella påverka på luftkvalitén i kommunen rekommenderas.

⁶ <https://www.regeringen.se/4ada72/contentassets/f1e7cf76c3a344be8b29d8696cf4c2e7/rapport-kartlaggning-och-analys-av-utslapp-fran-vedelning.pdf>

⁷ <https://www.regeringen.se/4ada72/contentassets/f1e7cf76c3a344be8b29d8696cf4c2e7/rapport-kartlaggning-och-analys-av-utslapp-fran-vedelning.pdf>

⁸ <https://www.smhi.se/publikationer/identifiering-av-potentiella-riskomraden-for-hoga-halter-av-benso-a-pyren-nationell-kartering-av-emissioner-och-halter-av-b-a-p-fran-vedeldning-i-smahusomraden-1.97255>

⁹ <http://smhi.diva-portal.org/smash/get/diva2:1290201/FULLTEXT02.pdf>

Svaveldioxid (SO₂)

I Sverige orsakas majoriteten av svavelnedfallet av utländska källor och internationell sjöfart, och inom Sverige är industrin den största källan. Utsläppen av svaveldioxid har dock minskat kraftigt inom EU, vilket även resulterat i att svavelnedfallet över Sverige har minskat med drygt 80 procent under de senaste 30 åren¹⁰. Tidigare rapporterade resultat från mätningarna i trafikmiljö och urban bakgrund visar att halten av svaveldioxid i svenska städer ligger under de nedre utvärderingströsklarna, och därför antas utsläpp av svaveldioxid från punktkällor vara det mest intressanta att undersöka^{11,12}.

Svaveldioxid mäts inte kontinuerligt i gatumiljö inom Örebro kommun. Men det finns tillståndspliktig verksamhet med krav på rapportering av utsläpp av både kväveoxider och svaveldioxid, se tabell nedan.

Tabell 11. Utsläpp till luft från tillståndspliktiga verksamheter år 2015 [6].

Företag	NO _x ton/år	SO ₂ ton/år	Stoft ton/år
E.ON Värme Sverige AB, Hetvattencentralen	0,065	0,086	0,002
E.ON Värme Sverige AB, Åbyverket	99,8	29	2,8

Dessa utsläppsvärden har dock tidigare bedömts inte ge upphov till halter över NUT i utvärderingsrapport gällande Örebro läns luftkvalitet¹³, och enligt Miljökontoret i Örebro kommun (tillsynsmyndighet) ska det sedan dess inte heller ha skett några större förändringar som kan medföra ökat utsläpp. Utifrån detta betraktas utsläppen av svaveldioxid som så låga att NUT sannolikt inte överskrids inom Örebro kommun.

Metaller (As, Cd, Ni, Pb)

Tidigare rapporterade resultat från mätningarna i trafikmiljö och urban bakgrund visar att halterna av metaller (As, Cd, Ni och Pb) i svenska städer är mycket låga och att de ligger långt under de nedre utvärderingströsklarna. Något som även bekräftas av exempelvis mätningar i Karlstad där samtliga halter av metaller (arsenik, kadmium, nickel och bly) vid mätning i gatumiljö 2018 låg under NUT för respektive metall¹⁴. Därför antas utsläpp från punktkällor vara det mest intressanta att undersöka när det gäller dessa föroreningar. Naturvårdsverkets analys av vilka halter som kan förväntas i närheten av industrianläggningar visar dock på att de nedre utvärderingströsklarna sannolikt inte överskrids på grund av punktkällor i Sverige¹⁵.

En punktkälla för utsläpp av metaller i Örebro kommun är Johnson Metall. Johnson Metall är ett gjuteri i Örebro tätort som även bearbetar gjutna bronslegeringar och som har tillstånd att släppa ut bly (Pb) i luft via filteranläggningarna. Enligt tillsynsmyndigheten kontrolleras utsläppen av bly till luft

¹⁰ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Luftfororeningar/Svaveldioxid/>

¹¹ www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/miljokvalitetsnormer/mkn-luft/vagledning-inledande-kartlaggning-objektiv-skattning.pdf

¹² <https://karlstad.se/contentassets/38f8e4c14bee4a55b419cc0666d81a58/objektiv-skattning-av-luftkvalitet-2018.pdf>

¹³ SLB 2016:6 Mätprogram för samverkansområde tätortsluft i Örebro län

¹⁴ <https://karlstad.se/contentassets/38f8e4c14bee4a55b419cc0666d81a58/objektiv-skattning-av-luftkvalitet-2018.pdf>

¹⁵ <http://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/miljokvalitetsnormer/mkn-luft/vagledning-inledande-kartlaggning-objektiv-skattning.pdf>

från Johnson Metall med stickprov efter filterhusen. Stickproven visar låga värden och företaget klarar villkoret "Utsläppet från smälteriet av bly via filteranläggningarna får fr.o.m. 1 juli 1996 uppgå till högst 10 g/ton smält metall som ett riktvärde, dock högst 75 kg/år som gränsvärde." En osäkerhet i bedömningen är av läckaget av bly till luft från verksamheten är dock att det diffusa läckaget inte kontrolleras i dagsläget.

Utifrån den information som kommunen har i dag betraktas utsläppen av metaller som så låga att NUT sannolikt inte överskrids inom Örebro kommun, men att fortsatt dialog bör föras angående eventuella diffusa läckage.

Kolmonoxid (CO)

Utsläppen av kolmonoxid kommer huvudsakligen från vägtrafik och halterna kolmonoxid i tätorter har under de senaste 40 åren minskat mycket kraftigt, framför allt tack vare katalysatorns införande. Höga halter kan dock fortfarande uppstå sommartid vid exempelvis veteranbilsparader inne i tätorter¹⁶. I Örebro kommuns tätorter genomförs inte några veteranbilsparader eller större cruisings som bedöms ge upphov till ökade halter kolmonoxid. Även i jämförelse med exempelvis mätningar på Hornsgatan i Stockholm (som är en mycket vältrafikerad gata jämfört med gatorna i exempelvis Örebro stad) där kolmonoxidvärdena ligger under NUT (5 mg/m³)¹⁷ så bedöms Örebro kommuns utsläpp av kolmonoxid också ligga under NUT.

Bensen

Den huvudsakliga källan till utsläpp av bensen är vägtrafik, men även den småskaliga vedeldningen bidrar. Halterna i luft har på de flesta mätplatser i landet sjunkit kraftigt under de senaste 30 åren, bland annat beroende på en minskad bensenhalt i bensen och att katalysatorer införts^{18,19}. De högsta bensenhalterna uppkommer främst under kalla vintrar i mindre och medelstora tätorter i norra Sverige, framför allt på grund av en ökad småskalig vedeldning i samband med en försämrad omblandning av luften under vintern²⁰.

I Örebro kommun görs en indikativ mätning (vecka) av bensen (och andra flyktiga organiska kolväten) vid Rådhusets tak och Rudbecksgatan. Under 2019 var årsmedelhalten av bensen 0,5 µg/m³ vid både Rudbecksgatan (gaturum) och vid Rådhusets tak (urban bakgrund) vilket understiger både MKN (5µg/m³) och NUT (2 µg/m³).

¹⁶ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Luftfororeningar/Kolmonoxid/>

¹⁷ http://slb.nu/slb/rapporter/pdf8/slb2018_003.pdf

¹⁸ <http://miljobarometern.stockholm.se/luft/ovriga-luftfororeningar/bensen-i-luft/>

¹⁹ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Bensen-i-luft-gaturum/?visuallyDisabledSeries=c4c4d5d7a1e8a19b>

²⁰ <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Luftfororeningar/Kolvaten/>